

**ALTER EGO У ПЕРЕХІДНОМУ ПРАВОСУДДІ:
ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ДЕКОНСТРУКЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ****ALTER EGO IN TRANSITIONAL JUSTICE:
A TOOL FOR DECONSTRUCTING STATE RESPONSIBILITY**

Карасьов В.І., аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Університет економіки та права «КРОК»

**Доляновська І.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін**
Університет економіки та права «КРОК»

У статті досліджено трансформацію доктрини «alter ego» як правового інструменту, що дозволяє долати формальну межу між державою та підконтрольними їй юридичними особами у контексті покладання міжнародної відповідальності за шкоду, завдану внаслідок збройної агресії. Констатовано, що ця доктрина набуває нового значення в умовах перехідного правосуддя, коли традиційні механізми забезпечення відповідальності держав виявляються недостатніми. Особлива увага приділена аналізу прецедентів української судової практики – зокрема, постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у справі № 910/4210/20 від 20.07.2022 та рішенням Господарського суду Запорізької області від 27.08.2024 у справі № 908/1955/22 (908/1654/24) та 15.08.2024 у справі № 908/1955/22 (908/1534/24), в якому група компаній «Газпром» і пов'язані компанії вперше були визнані alter ego Російської Федерації. Також розглянуто рішення Суду Гааги, яке підтверджує можливість транскордонного визнання цього підходу в межах юрисдикції держав-членів ЄС.

Обґрунтовується, що доктрина «alter ego» виконує не лише компенсаційну функцію, але й сприяє переосмисленню меж державного імунітету, відкриваючи нові шляхи для юридичної відповідальності держав-агресорів. Зазначається, що впровадження цієї доктрини в національне правозастосування є ознакою становлення правової держави, здатної ефективно захищати суверенітет і забезпечувати справедливості у воєнний час.

Окремо підкреслюється значення цієї доктрини в контексті міжнародних стандартів захисту прав людини, а також потенціал її подальшого розвитку в рамках реформування національного законодавства. Стаття робить внесок у розвиток концепції функціонального підходу до відповідальності, актуалізуючи питання правового реалізму, репарацій, постконфліктної юрисдикції, правового плюралізму та побудови стійкої, ефективної, інклюзивної, прозорої системи верховенства права в Україні. Застосування підходу «alter ego» у воєнний та поствоєнний періоди може стати дієвим інструментом юридичної боротьби з безкарністю, забезпечення реституції, компенсації шкоди та відновлення порушених прав постраждалих.

Ключові слова: доктрина «alter ego», державна відповідальність, перехідне правосуддя, правова держава, верховенство права, компенсація шкоди, державний імунітет.

The article examines the transformation of the alter ego doctrine as a legal instrument that enables the overcoming of the formal boundary between a state and the legal entities under its control in the context of imposing international responsibility for damage caused by armed aggression. It is noted that this doctrine is gaining new significance in the context of transitional justice, where traditional mechanisms for holding states accountable prove insufficient. Particular attention is paid to the analysis of precedents in Ukrainian judicial practice – in particular, the ruling of the Supreme Court (Commercial Cassation Court) in case No. 910/4210/20 dated 20 July 2022, and the decisions of the Commercial Court of Zaporizhzhia Region dated 27 August 2024 in case No. 908/1955/22 (908/1654/24), and 15 August 2024 in case No. 908/1955/22 (908/1534/24), in which the Gazprom group of companies and its affiliates were for the first time recognized as the alter ego of the Russian Federation. The article also examines the ruling of The Hague Court, which confirms the possibility of cross-border recognition of this approach within the jurisdiction of EU member states.

It is argued that the alter ego doctrine performs not only a compensatory function but also contributes to the rethinking of the boundaries of state immunity, opening new avenues for legal accountability of aggressor states. It is noted that the implementation of this doctrine in national legal practice is a sign of the formation of a rule-of-law state capable of effectively protecting sovereignty and delivering justice during wartime.

The article further emphasizes the importance of this doctrine in the context of international human rights standards and its potential for further development within the framework of national legal reform. The study contributes to the development of the functional approach to responsibility by raising issues of legal realism, reparations, post-conflict jurisdiction, legal pluralism, and the construction of a sustainable, effective, inclusive, and transparent rule-of-law system in Ukraine. The application of the alter ego approach during wartime and in the post-war period may serve as an effective tool in the legal fight against impunity, ensuring restitution, compensation for damage, and the restoration of the violated rights of victims.

Key words: alter ego doctrine, state responsibility, transitional justice, rule-of-law state, rule of law, compensation for damage, state immunity.

Постановка проблеми. Агресія Російської Федерації проти України актуалізувала потребу в нових юридичних інструментах притягнення до відповідальності не лише держави-агресора, а й пов'язаних з нею державних корпорацій, які є інструментами реалізації її політики. За умов відсутності міжнародного компенсаційного механізму, постає питання про можливість використання національного правосуддя та доктрини «alter ego» для фактичної реалізації репарацій. Проблема полягає у правовому обґрунтуванні і застосуванні такої доктрини в українському судочинстві та її транскордонному визнанні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доктрину «alter ego» як інструмент подолання імунітету та засіб деконструкції державної відповідальності в міжнародному та транснаціональному праві досліджувала значна кількість науковців різних країн світу, зокрема Джеймс

Кроуфорд, Август Рейніш, Крістіане Шрюер, Захарі Дуглас, Пітер Мачулінські, В. Марк С. Вайдемайер, Томпсон Роберт Б. та інші.

Метою є теоретичне обґрунтування та практичний аналіз доктрини «alter ego» як засобу притягнення державних компаній-агресора до відповідальності у рамках перехідного правосуддя. Дослідження має на меті встановити передумови, юридичні критерії та наслідки застосування цієї доктрини в національній та міжнародній юрисдикціях, а також оцінити її потенціал для розбудови правової держави в умовах збройного конфлікту.

Виклад основного матеріалу дослідження. За оцінками Київської школи економіки (KSE), пряма шкода, завдана інфраструктурі України внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації станом на листопад 2024 року, сягнула майже 170 мільярдів доларів США.

Найбільших втрат зазнали житловий фонд, транспортна та енергетична інфраструктура. Знищення житла, доріг, енергетичних потужностей, а також освітніх, медичних і культурних об'єктів ілюструє масштаб гуманітарної та економічної катастрофи, спричиненої агресією. Водночас, ці збитки вимагають не лише фіксації, а й чіткого правового механізму для їх відшкодування [1].

Агресія Російської Федерації досі триває, а питання відшкодування збитків уже є не лише постконфліктним завданням, а й нагальною правовою та політичною проблемою сьогодення. Оскільки класичні механізми міжнародного права часто виявляються недостатніми для ефективного притягнення держави-агресора до відповідальності, особливого значення набувають концепти, що дозволяють розширити межі суб'єктної відповідальності. Одним із таких концептів є доктрина «alter ego» (інакше – доктрина «підняття корпоративної вуалі», «зривання корпоративної вуалі», «проколонування корпоративних покровів»), що дає змогу визнавати державні компанії інструментами самої держави.

У своєму дослідженні Роберт Б. Томпсон аналізує доктрину «piercing the corporate veil» (пробиття корпоративної вуалі) як судовий виняток із загального принципу обмеженої відповідальності акціонерів. Ця доктрина дозволяє судам ігнорувати юридичну окремість корпорації та притягати акціонерів до відповідальності за дії корпорації, якщо остання використовується для шахрайства, зловживань або обходу закону [2].

Томпсон зазначає, що суди часто використовують терміни «alter ego» (альтер его) та «instrumentality» (інструментальність) для опису ситуацій, коли корпорація фактично не має незалежного існування і повністю контролюється акціонером. Однак ці терміни критикуються за свою узагальненість і відсутність чітких критеріїв застосування [2].

Так, у своїй статті Марк Вейдемаєр аналізує ситуації, в яких державні корпорації можуть визнаватися «альтер его» держави, а отже – не користуються захистом, що надається суверенним імунітетом. Основний посыл полягає в тому, що доктрина обмеженої відповідальності, яка традиційно застосовується в корпоративному праві, не повинна автоматично надавати державі додатковий щит у вигляді корпоративної структури, якщо фактично державне підприємство, яке юридично оформлене як окрема юридична особа, але повністю або частково належить державі та діє під її контролем, використовується нею як інструмент, і не має реальної організаційної та фінансової автономії [3].

Вейдемаєр підкреслює, що в такому випадку організаційна форма такого державного підприємства перетворюється на фікцію, і суди мають право «проколоти» (зняти корпоративну вуаль, застосувати доктрину «alter ego») цю форму, якщо:

- держава використовує підприємство для досягнення власних цілей, уникаючи відповідальності;
- визнається тісний контроль держави над діяльністю такого державного підприємства;
- збереження формального статусу юридичної особи призведе до несправедливості або зловживання правом [3].

Виходячи з наведеного, доктрина «alter ego» може стати ключовим інструментом для відкриття доступу до активів так званих «незалежних» державних підприємств, які, попри формальну автономію, насправді діють в інтересах держави-агресора.

Застосування доктрини «alter ego» дозволяє правомірно ігнорувати штучний поділ між державою та її підприємствами, зокрема коли ті використовуються для маскування власності, обходу санкцій або ухилення від виплат репарацій.

У такий спосіб створюються нові підходи до правового обґрунтування арешту, замороження або конфіскації активів таких підприємств, що, своєю чергою, може бути

використано для реального механізму відшкодування збитків особам, які зазнали збитків внаслідок збройної агресії або інших дій.

У сучасних умовах, коли шкода, завдана Україні внаслідок агресії Російської Федерації, сягає сотень мільярдів доларів, доктрина «alter ego» здатна стати частиною комплексної стратегії юридичної відповідальності агресора, в тому числі через міжнародні судові або спеціально створені компенсаційні механізми.

Доказовою ілюстрацією практичного застосування доктрини «alter ego» в українській судовій практиці є постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду у справі № 910/4210/20 від 20.07.2022. У ній Верховний Суд погодився з висновком про те, що Державна корпорація розвитку «ВЕБ.РФ» є alter ego Російської Федерації, а отже на її майно, що перебуває на території України, може бути звернено стягнення за зобов'язаннями держави [4].

Ключовими аргументами для визнання alter ego стали:

- функціональна невідокремленість: ВЕБ.РФ виконує публічні функції, притаманні державним органам (соціально-економічний розвиток, управління зовнішнім боргом, підтримка експорту);

- відсутність автономії: підприємницька діяльність ВЕБ.РФ є допоміжною і допускається лише у межах реалізації державної політики;

- інституційний контроль: уряд РФ фактично керує діяльністю ВЕБ.РФ, розпоряджається її майном як власним, здійснює адміністративний, фінансовий і операційний контроль;

- змішання майна: суд констатував, що межа між майном корпорації і майном РФ стерта, що дозволяє ігнорувати формальну юридичну особу для цілей стягнення.

Таким чином, суд прямо застосував функціональний підхід до аналізу статусу державної корпорації, визнавши, що ВЕБ.РФ виступає як інструмент реалізації інтересів держави, а її відокремлений юридичний статус є фікцією. Це підтверджує національну рецепцію принципу piercing the corporate veil щодо державних підприємств, коли вони використовуються державою для уникнення відповідальності.

Рішення Господарського суду Запорізької області від 27.08.2024 у справі № 908/1955/22 (908/1654/24) стало одним перших прикладів, коли український суд визнав групу компаній «Газпром» (включаючи ПАТ «Газпром», ТОВ «Газпром Капітал» та ТОВ «Газпром Інтернешнл») – alter ego Російської Федерації та поклав на неї солідарну відповідальність за шкоду, заподіяну державою-агресором [5].

Суд розпочав свій аналіз із формулювання тесту, що відображає як практику ЄСПЛ, так і позиції Верховного Суду України (зокрема у постанові від 20.07.2022 у справі № 910/4210/20). Ключовими критеріями, на яких базується висновок про alter ego, є:

- правовий статус компанії;
- інституційна незалежність (власність та корпоративне управління);
- характер діяльності та її контекст;
- операційна незалежність (ступінь контролю держави);
- фактичне відокремлення майна від держави.

У цій справі суд дослідив відповідні критерії та встановив, що ПАТ «Газпром» має контрольний пакет акцій у постійній державній власності відповідно до спеціального законодавства РФ (Закон «Про газопостачання»), що виключає можливість відчуження державної частки без згоди Президента РФ [5].

Усі інші відповідачі, а саме Товариство з обмеженою відповідальністю «Газпром Капітал» та Міжнародна Компанія товариство з обмеженою відповідальністю «Газпром Інтернешнл Лімітед» є дочірніми компаніями ПАТ «Газпром», що повністю й безпосередньо підпорядковуються холдингу.

Суд наголосив, що така структура володіння забезпечує відсутність будь-якої інституційної автономії, і є інструментом повного політичного та адміністративного контролю з боку держави [5].

Суд дійшов висновку, що така корпоративна структура унеможливує будь-яку інституційну чи управлінську автономію, а тому не може служити юридичним бар'єром для притягнення до відповідальності самої держави.

У рішенні наголошено, що всі дії такої компанії не є проявом комерційної самостійності, а лише відображають пряме виконання державної політики в сфері енергетики та геополітики.

Крім того, суд визнав, що межа між активами відповідачів і активами держави фактично стерта, оскільки РФ вільно розпоряджається ресурсами компаній, як власними активами, що є яскравим прикладом змішання майна – одного з базових показників для застосування доктрини «alter ego».

У результаті застосування доктрини «alter ego» Господарський суд Запорізької області дійшов висновку, що всі трое відповідачів – ПАТ «Газпром», ТОВ «Газпром Капітал» та ТОВ «Газпром Інтернешнл Лімітед» – є структурно, функціонально та майново ототожненими з Російською Федерацією, а тому можуть нести відповідальність за її деліктні дії. Суд задовольнив позов повністю та постановив стягнути солідарно з Російської Федерації та всіх трьох компаній суму збитків, спричинених знищенням майна позивача внаслідок збройної агресії. Розмір компенсації склав 242 185 552 євро та 170 276,98 гривень, що підлягають стягненню на користь української юридичної особи – Товариство з обмеженою відповідальністю «ВИРОБНИЧО-КОМЕРЦІЙНА ФІРМА «АВТОДОРКОМПЛЕКТ» [5].

Аналогічні висновки були сформульовані також у рішенні Господарського суду Запорізької області від 15.08.2024 у справі № 908/1955/22 (908/1534/24), яким суд постановив стягнути з Російської Федерації, ПАТ «Газпром», ТОВ «Газпром Капітал» та ТОВ «Газпром Інтернешнл Лімітед» солідарно на користь Приватного акціонерного товариства «КОМПАНІЯ З УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ «СЛАВУТИЧ-ІНВЕСТ» 439 642 487,99 грн за шкоду, заподіяну майну інвестора внаслідок збройної агресії Російської Федерації [6].

Таким чином, вищенаведені рішення Господарського суду Запорізької області є одними із перших прецедентів, у якому було здійснено спробу застосування доктрини «alter ego» до групи транснаціональних компаній, пов'язаних із державою-агресором. Незважаючи на те, що це рішення винесене судом першої інстанції та може бути змінено або скасоване в подальшому апеляційному чи касаційному провадженні, воно свідчить про певні зрушення в підходах українських судів до оцінки правової природи державних корпорацій держави-агресора.

По-перше, воно демонструє готовність національного суду в індивідуальному випадку застосувати концепцію функціонального ототожнення держави з підконтрольними їй суб'єктами господарювання, з урахуванням як міжнародних стандартів, так і практики Верховного Суду.

По-друге, це рішення потенційно може стати підґрунтям для формування підходів до притягнення таких компаній до відповідальності за шкоду, завдану внаслідок війни, навіть за відсутності міжнародного механізму компенсації. Водночас, його значення й можливий вплив на подальшу практику залишаються відкритими та залежатимуть від результатів перегляду у вищих судових інстанціях.

Важливим прецедентом, що ілюструє міжнародну рецепцію доктрини «alter ego», є рішення Окружного суду Гааги (Rechtbank Den Haag) від 15 серпня 2024 року у справі № C/09/669702 / KG ZA 24-673 між Gazprom International Limited та Asset Management Company Slavutich-Invest (далі – справа «Slavutich v. Gazprom»). Суд розглядав вимогу про скасування арешту акцій нідер-

ландської компанії Wintershall Noordzee B.V., які належали Gazprom, накладеного в межах позову Slavutich щодо стягнення збитків, завданих внаслідок збройної агресії Російської Федерації в Запорізькій області України [7].

Суд визнав, що у провадженні, яке триває в Україні, Slavutich обґрунтовано висуває вимоги до групи Gazprom як до alter ego Російської Федерації, що відкриває шлях до звернення стягнення на активи Gazprom за боргами РФ. При цьому суд прямо послався на рішення Верховного Суду України у справі № 910/4210/20 від 20.07.2022, у якому доктрина «alter ego» вперше була чітко сформульована щодо державної корпорації «ВЕБ.РФ».

Основні висновки Окружного суду Гааги, викладені у рішенні про відмову в скасуванні арешту активів, є такими:

1. Суд визнав, що за українським правом можливо ототожнення юридичної особи з державою (reverse piercing), якщо вона виконує функції державного органу. Таке тлумачення відповідає рішенням Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду у справі № 910/4210/20 від 20.07.2022.

2. Позивач (Gazprom) не зміг довести, що вимога Slavutich є безпідставною або що арешт є явно непропорційним. Суд, навпаки, визнав, що висунута претензія має реальну перспективу бути задоволеною в українському суді, а отже, арешт збережений.

3. Суд зазначив, що Україна і Нідерланди є сторонами Гаазької конвенції 2019 року про визнання та виконання рішень у цивільних і торговельних справах, а тому винесене в Україні рішення може бути визнано й виконано в Нідерландах. Це означає, що в разі позитивного вердикту проти Gazprom в Україні, стягнення на активи в Нідерландах стане юридично можливим.

4. Gazprom наполягав на тому, що згідно з російським правом reverse piercing неможливий. Суд відхилив ці доводи, зазначивши, що навіть за російським правом є випадки ототожнення юридичних осіб з державою, а також що не встановлено, яке саме право буде застосовуватися у спорі.

5. Суд детально розглянув аргументи Gazprom про нібито порушення Угоди між Королівством Нідерландів та Союзом Радянських Соціалістичних Республік про сприяння та взаємний захист інвестицій від 5 жовтня 1989 року та про недотримання фундаментальних прав відповідача в Україні і не знайшов підстав вважати, що арешт чи подальше визнання рішення суперечать нідерландському публічному порядку.

З огляду на викладене, рішення Окружного суду Гааги від 15 серпня 2024 року у справі № C/09/669702 / KG ZA 24-673 є першим визнаним випадком, коли національний суд держави ЄС:

- визнав можливість транскордонного застосування доктрини «alter ego» до іноземної державної корпорації, навіть за межами держави, де ця концепція сформульована (Україна);

- підтвердив, що корпоративна структура не може бути використана як щит для уникнення відповідальності за міжнародно-протиправні діяння держави;

- відкрив шлях для фактичного міжнародного визнання та примусового виконання українських рішень щодо репарацій – на рівні конкретних активів державних компаній агресора.

Таким чином, рішення Окружного суду Гааги створює новий рівень судової співпраці у сфері перехідного правосуддя, де alter ego застосовується не лише для внутрішньої компенсації шкоди, а й як інструмент глобального притягнення до відповідальності держав-агресорів через економічні ланцюги.

Висновки.

В умовах триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України питання відшкодування шкоди, запо-

діяної державою-агресором, перестало бути виключно постконфліктною темою. Натомість воно перетворилося на ключовий виклик перехідного правосуддя та міжнародної відповідальності у режимі реального часу. З огляду на обмеженість традиційних механізмів примусу до відповідальності, актуалізується потреба у нових юридичних конструктах, які дозволяють забезпечити дієвий доступ до активів держави-агресора та її пов'язаних суб'єктів. Одним із таких концептів, що набуває особливої актуальності, є доктрина «alter ego» – інструмент, що уможливує ігнорування формального корпоративного поділу між державою та контрольованими нею юридичними особами.

Розглянутий у цій статті масив судової практики демонструє поступову, але рішучу трансформацію доктрини «alter ego» з інструмента приватного корпоративного права у складову перехідного правосуддя. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду України від 20.07.2022 у справі № 910/4210/20 започаткувала вітчизняну рецепцію цієї доктрини щодо державних підприємств, які, формально залишаючись окремими юридичними особами, фактично виконують функції держави, перебувають під її повним фінансовим, політичним і організаційним контролем, а їхнє майно змішується з активами держави. У цій справі вперше було чітко сформульовано критерії застосування alter ego до суб'єктів, що перебувають під ефективним контролем держави-агресора.

Подальший розвиток цієї доктрини в українській правозастосовчій практиці представлений рішенням Господарського суду Запорізької області від 27 серпня 2024 року у справі № 908/1955/22. У ньому вперше на національному рівні визнано цілу групу компаній – ПАТ «Газпром», ТОВ «Газпром Капітал» та ТОВ «Газпром Інтернешнл Лімітед» – alter ego Російської Федерації. Суд, спираючись на аналіз інституційної структури, юридичного статусу, змісту господарської діяльності та ступеня контролю з боку держави, дійшов висновку про повну відсутність автономії цих компаній. Суд визнав, що такі суб'єкти є інструментами реалізації геополітичної та енергетичної стратегії РФ, а отже повинні відповідати солідарно з державою за завдану агресією шкоду.

Це рішення має не лише прецедентне значення для української практики, а й відкриває можливості для формування національного механізму компенсації збитків від збройної агресії за рахунок державних підприємств країни-

агресора. Його особливістю є те, що воно демонструє зсув від формального правового підходу (де суверенна держава та її компанії чітко розмежовуються) до функціонального аналізу змісту діяльності таких компаній. Інакше кажучи, українські суди вийшли за межі традиційної логіки імунітету та корпоративної автономії, замінюючи її реалістичною оцінкою підконтрольності, інституційної залежності та інструментального характеру державних корпорацій.

У цьому контексті ще більшої ваги набуває рішення Окружного суду Гааги від 15 серпня 2024 року у справі C/09/669702 / KG ZA 24-673. Воно є першим випадком визнання alter ego у межах правопорядку держави-члена ЄС за межами держави, яка винесла рішення по суті. Суд прямо визнав допустимість звернення стягнення на активи Газпрому у Нідерландах за позовом Приватного акціонерного товариства «КОМПАНІЯ З УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ «СЛАВУТИЧ-ІНВЕСТ», яка обґрунтувала правомірність вимоги саме на підставі доктрини «alter ego». Рішення також підтвердило, що винесене в Україні рішення може бути визнане в межах юрисдикції Нідерландів відповідно до Гаазької конвенції 2019 року. Таким чином, рішення нідерландського суду встановлює транскордонне визнання не лише юридичної обґрунтованості alter ego, але й надає додаткову легітимність українському правосуддю у сфері відшкодування збитків.

Загалом, аналіз судової практики вказує на виникнення нової тенденції в міжнародному праві – відходу від абсолютного імунітету державних структур та переходу до відповідальності через підконтрольні юридичні особи. Такий підхід відкриває простір для побудови стійкого механізму притягнення до відповідальності не лише суверенної держави, а й її корпоративної оболонки.

Отже, доктрина «alter ego» в контексті перехідного правосуддя виконує подвійну функцію: з одного боку, вона виступає інструментом відновлення справедливості для потерпілих від агресії, а з іншого – закладає новий підхід до суб'єктності відповідальності у міжнародному праві. Вона руйнує фікції корпоративної відокремленості, які слугують щитом від відповідальності, й водночас надає практичний механізм для реалізації компенсаційного права на національному рівні. Її розвиток в українському і міжнародному правовому полі є не лише правовим проривом, а й індикатором нової епохи юридичної відповідальності у світовій системі правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Прямі збитки інфраструктури України через війну зросли до \$170 млрд – оцінка KSE Institute станом на листопад 2024 року. Kyiv School of Economics : web-site. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/pryami-zbitki-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-zrosli-do-170-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-listopad-2024-roku/> (дата звернення: 15.06.2025).
2. Thompson R. B. Piercing the Corporate Veil: An Empirical Study. Cornell Law Review. 1991. Vol. 76. P. 1036–1074. URL: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3501&context=clr> (дата звернення: 15.06.2025).
3. Weidemaier W. M. C. Piercing the (Sovereign) Veil: The Role of Limited Liability in State-Owned Enterprises. BYU Law Review. 2021. Vol. 46, № 6. P. 1601–1632. URL: <https://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3295&context=lawreview> (дата звернення: 15.06.2025).
4. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 20 липня 2022 року у справі № 910/4210/20. Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105612017> (дата звернення: 15.06.2025).
5. Господарський суд Запорізької області. Рішення від 27 серпня 2024 року у справі № 908/1955/22 (908/1654/24). Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121272357> (дата звернення: 15.06.2025).
6. Господарський суд Запорізької області. Рішення від 15 серпня 2024 року у справі № 908/1955/22 (908/1534/24). Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121173701> (дата звернення: 15.06.2025).
7. Rechtbank Den Haag. Vonnis in kort geding van 15 augustus 2024. Zaaknummer: C/09/669702 / KG ZA 24-673. Rechtspraak : web-site. URL: <https://uitspraken.rechtspraak.nl/details?id=ECLI:NL:RBDHA:2024:13221> (дата звернення: 15.06.2025).